

's-Gravenhage 19 maart 1977

REDE VAN W.DREES, voorzitter tweede kamerfractie DS'70,
voor PARTIJRAAD VAN DS'70 OP ZATERDAG 19 maart 1977 in
Hotel Krasnapolsky te AMSTERDAM

HERVORMINGEN EN ENERGIE

1. De humbug der hervormingen

Het kabinet Den Uyl heeft gefaald. Het kabinet heeft gefaald terzake van het "beheer van de lopende zaken", het "zorgen voor de winkel", zoals we zien aan de voortdurende inflatie, de faillissementen, de stijging van werkloosheid en van het aantal "arbeidsongeschikt" verklaarden.

Het kabinet heeft ook gefaald in het beleid op langere termijn de ruimtelijke ordening, de emancipatie - gelijkberechtigtheid van man en vrouw, van gehuwden en van ongehuwden - , en tal van andere idealen die in Keerpunt '72 waren vermeld. Een evaluatie van het beleid van het kabinet - ten dele door aanhangers van het kabinet - vindt u in Civis Mundi. Het nummer van november 1976 bevat beschouwingen van parlementaire journalisten, mensen van universiteiten e.d., het nummer van maart 1977 bevat beschouwingen van fractievoorzitters. Het nummer van januari 1977 bevat interessante artikelen over "Reveil van het marxisme".

De PvdA heeft getracht dit falen te maskeren door hoog op te geven van de vier "structuurhervormende wetsontwerpen" die in de tweede helft van de parlementaire periode zouden worden behandeld. Deze wetsontwerpen zouden ook moeten dienen als toetssteen of samenwerking op langere termijn tussen PvdA en CDA mogelijk zou zijn.

Het bestempelen van deze wetsontwerpen als "structuurhervormend" is humbug. De twee wetsontwerpen inzake grondprijsbeleid stellen veel minder voor dan de krantenlezer zal denken. Zo zou de invoering van de gebruikswaarde bij onteigening volgens de indieners zelf bijv. een verschil van f 9.000.- per hectare maken. Dit is wel van belang voor wie de grond verkoopt maar maakt op de prijs van een huis - bij 45 woningen per hectare een f 200.- - vrijwel niets uit.

Het wetsontwerp inzake ondernemingsredenen is eveneens van geringe betekenis. Men kan twijfelen aan de noodzaak om zo spoedig al met een herziening van de huidige opzet te komen. De vermogensaanwasdeling is hoogst ingewikkeld maar eveneens van geringe omvang. Het kabinet schat de opbrengst op f 300 miljoen per jaar, waarvan de helft uit aardgas - dus een bedrag dat wellicht ook verkregen zou kunnen worden door een andere winstverdeling af te spreken met de oliemaatschappijen. De rest van het bedrijfsleven betaalt dan f 150 miljoen aan VAD-heffing, dat is veel minder dan 1% van de loonsom. De particuliere pensioenen zouden meer geholpen zijn met strijd tegen de inflatie

- dan met -

dan met dit minimale bedrag. Overigens is het opvallend bij de VAD dat het kabinet de opbrengst wil bestemmen voor pensioenen van werknemers, ook van ambtenaren wellicht, maar anderzijds van plan is om de pensioenen van ambtenaren te verlagen (100% inbouw AOW - treft vooral de laagste ambtenaren) en de pensioenen van werknemers die voor hun 65ste zijn afgekeurd wil verlagen door de maximum WAO-uitkering te brengen op 75% i.p.v. 80% van het loon !

In juni 1976 dienden wij een motie in die gericht was tegen het plan om de pensioenen van ambtenaren te verlagen. De motie werd door een kamermeerderheid verworpen.

Ook heeft het kabinet overwogen om de AOW-uitkering (voor gehuwden thans op netto-basis gelijk aan het minimumloon) lager te stellen dan het minimumloon. Dit is voorkomen onder druk van onze motie terzake, begin 1977.

DS'70 komt op voor de positie van de zwakken ; de lage ambtenaren de WAO's en de bejaarden. Wij hebben betere en redelijker bezuinigingen voorgesteld in "Uit het Slop".

Wat redelijke inkomensverdeling betreft herinner ik aan de politieke pensioenen die veel hoger zijn dan voor ambtenaren van dezelfde hoge rang. Staneke en ik dienden in 1975 een voorstel in om politieke pensioenen te verlagen tot het normale goede peil van ambtelijk pensioenen. Dit voorstel werd in juni '76 door een kamermeerderheid, waaronder de PvdA, verworpen. Nu is minister De Gaay Forman met een wetsontwerp gekomen dat minder ver gaat (voor de eerste vier jaar nog een dubbele pensioenopbouw handhaaft). Zelfs dat gaat sommige PvdA-wethouders te ver, die ageren nu voor handhaving van hun bevoorrechte positie.

Het kabinet heeft in 1976 gepleit voor besnoeiingen op de overheidssector (zgn.1%-operatie) en wilde wetsontwerpen terzake nog dat kalenderjaar in de Kamer behandeld zien. Vandaag is echter geen enkel ontwerp ingediend (behalve inzake afschaffing kinderaftrek een belastingverzwaring).

Den Uyl heeft vandaag gesteld dat de leeftijd waarop men AOW krijgt wel een jaar verlaagd zal kunnen worden. Ik ben het eens met de kritiek van de vakbeweging dat het urgenter is te zorgen voor een goed peil van oudedagsvoorzieningen.

2. De houding van het CDA

Intussen is het eerste structuurhervormende voorstel - grondprijnsbeleid - al vastgelopen op weerstand bij de CDA-fractie in de Tweede Kamer. Het gedrag van het kabinet was bar. Twee weken lang werd niet geantwoord op de beschouwingen die de woordvoerders in de Kamer in eerste termijn, op donderdag 3 maart hadden gemaakt. Wel werden woordvoerders van de regeringspartijen en de fractievoorzitters (ook die van de CHU) daarvan, uitgenodigd voor overleg ') op het Catshuis. Een dergelijk overleg in kleine kring, tot in technische details, gedurende vele dagen, terwijl de rest van de Kamerleden buiten spel worden gehouden is ongehoord, is een belediging van de parlementaire democratie.

De weerstand van de CDA-zijde was te verwachten. Waarom aarzelt het kabinet nu, terwijl het in de schriftelijke stukken-wisseling de bezwaren van CDA-zijde luchtig wegwijsde ? De verklaring moet liggen in een wijziging van de houding van Van Agt, ten dele omdat hij lijsttrekker is geworden, ten dele omdat de weerstand in het CDA groter is dan hij had verwacht.

') in strijd met de aard van "gedogen".

Intussen zijn de problemen die dit conflict voor het CDA zelf scheidt groot. Een deel van het CDA wil geen conflict tijdens de kabinetsperiode omdat dit de samenwerking met de PvdA weer langdurig zou blokkeren waardoor het CDA weinig keuze meer zou hebben inzake partners. Het is niet alleen Den Uyl die moeilijk zit maar in hoge mate ook het CDA. Voor de PvdA-fractie werkt het oppijpen van deze wetsontwerpen nu als een boemerang (H. van Wijnen in Het Parool van vandaag). De andere "structuurhervormingen" komen nu ook in moeilijkheden. Zelfs inzake de ondernemingsraden is het nog geen koek en ei. Over de V.A.D. zijn de tegenstellingen groter. Er is grote vertraging ontstaan, niet alleen binnen de Tweede Kamer, maar vooral ook in het antwoorden (schriftelijk) door de regering op gemaakte opmerkingen door de Tweede Kamer (in het Eindverslag) over de V.A.D. en over sommige onderwerpen van geringere betekenis (zoals koopsom polissen). De verkiezingen kunnen zodoende in het teken staan van felle ruzies tussen de regeringspartners, van het falen van het economisch beleid en van het ontbreken van enig serieus legislatief succes.

3. Ruimtelijke ordening

Het kabinet heeft weinig belangrijke wetten tot stand gebracht. Het heeft wel veel nota's geproduceerd, sommige van grote betekenis. De Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening is van principieel belang. Op 25 februari verscheen van deel 2 de "Verstedelijkingsnota" (nota over de vraag waar nieuwe steden moeten worden uitgebreid) deel 2d "Regeringsbeslissing", een teleurstellend stuk, waarin teveel groei van bevolking in het Westen wordt aanvaard, te weinig gebruik wordt gemaakt van de reserve aan ruimte in het Noorden, en waarin wordt voorgesteld om het Groene Hart van Holland verder aan te tasten. Zojuist verscheen het Structuurschema Verkeer en Vervoer. Dit betreft binnenvaart, openbaar vervoer binnen en buiten de steden en wegen. Ook dit is een teleurstellend stuk, een logisch gevolg van het aarzelende beleid dat minister Westerterp in deze jaren heeft gevoerd. Onvoldoende aandacht voor het voornaamste instrument om - binnen een gegeven ordening van de ruimte - de keuze van vervoermiddel te beïnvloeden ten gunste van milieuvriendelijk vervoer (fiets en openbaar vervoer), nl. voor parkeerbeleid. '1) Het gevolg van dit alles is nu toch een fors programma voor nieuwe aanleg van wegen, ook van wegen die belangrijke schade toebrengen aan recreatiegebieden zoals Midden Delfland, of schade aan woonomgeving, en weinig ruimte voor nieuwe railverbindingen. Het is ook de vraag of het massale autoverkeer waar het schema op is gebaseerd eind van deze eeuw wel zal kunnen, gezien de toenemende schaarste aan olie. Uit deze nota's blijkt hoezeer het beleid, als oorspronkelijk geformuleerd in de Regeringsverklaring van het kabinet in mei 1973, wordt verlaten.

Ruimtelijke ordening is voor veel mensen een vaag begrip, zij hebben alleen intense belangstelling voor hun onmiddellijke omgeving, overigens is het onduidelijk wat er gebeurt en hoe dit hun belangen zal beïnvloeden. Pas geleidelijk ziet men wat

'1) Vgl. de brief van Den Uyl d.d. 15 maart 1977 waarin hij pleit voor ruime parkeer mogelijkheid voor het woon-werkverkeer van zijn staf.

er mis gaat. De ruimtelijke ordening is echter van fundamentele betekenis, voor allerlei aspecten van het leven, van werkloosheid of misdaad, van eenzaamheid en ziekte, tot energieverbruik en bescherming tegen rampen.

4. Het energiebeleid

Het jongste stuk over het energiebeleid van dit kabinet is het Aanvullende Structuurscheme Elektriciteitsvoorziening, deel a "Beleidsvoornemen", op 9 februari 1977 aan de Tweede Kamer toegezonden, met een schets van concrete mogelijkheden voor vestigingsplaatsen voor de drie in de Energienota van 1974 voorziene kerncentrales.

Er is alle reden om uitvoeriger bij het energiebeleid stil te staan. Energie is de spil van ons bestaan. In de wereldhandel is olie belangrijker geworden dan voedsel. Ook bij oorlogsgevaar kan men evenzeer denken aan problemen inzake schaarste van energie, met name olie, als aan schaarste aan andere goederen of aan politieke factoren.

Binnen Nederland is energie een politieke twistappel geworden. De PPR heeft de bouw van de drie in de Energienota genoemde kerncentrales uitgesteld gekregen. Uit het Aanvullende Structuurschema blijkt dat dit kabinet vasthoudt aan het plan om ze te bouwen zodra zekerheid is verkregen inzake goede opberging van radio-actief afval. Maar de PPR is er intussen in geslaagd om een meerderheid van het PvdA-congres aan haar zijde te krijgen met de uitspraak "In elk geval krijgen bestaande nationale en internationale kernenergie projecten geen gevolg en komen er geen nieuwe kerncentrales".

Dit betreft derhalve zowel de drie nieuwe centrales als de uitbreiding van de Ultra Centrifuge te Almelo, dus in twee opzichten een tegenstelling tot het kabinet en tot de (meerderheid van) PvdA-fractie in de Tweede Kamer.

De genoemde passage uit het PvdA-PPR Regeerakkoord sluit echter n i e t uit dat deze partijen akkoord gaan met opslag van radio-actief afval in zoutlagen diep onder de grond in Groningen, afval wordt immers al voortdurend geproduceerd, in ziekenhuizen, laboratoria, industrie en in de twee centrales (Dodewaard en Borssele), daar moet een betere oplossing voor gevonden dan het dumpen in zee of bewaren in vijvers boven de grond.

Een samenvattend overzicht van de energie-vooruitzichten is zojuist gegeven in "World Energy Outlook" van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling te Parijs. Dit behandelt concreet tot 1985, en iets vager tot 1995, de perspectieven inzake verbruik van energie, versobering en besparing, inzake nieuwe bronnen zoals zonneenergie, bespreekt kernenergie, steenkool en andere fossiele brandstof, dit alles voor de landen van de Westelijke wereld en Japan, de armere landen, en de OPEC (Oil Producing and Exporting Countries) landen. In het kort is het perspectief somber. Men heeft weinig geleerd van de oliecrisis. Er is weinig bezuiniging op gebruik, voorzover gebruik daalde of langzamer steeg dan vroeger was dit vooral een gevolg van de recessie, voorts een beetje van de hoge prijzen, minder van werkelijke besparing op energiegebruik in verhouding tot totale produktie of consumptie. Ook is het perspectief somber voor nieuwe energiebronnen,

zoal wind, zon e.d., deze zullen in de nabije toekomst nog weinig betekenen. Spoorwerk in deze richting is nuttig, evenals proefobjecten. De kosten zijn echter hoog, de termijnen van ontwikkeling en massale toepassing van nieuwe vormen van energie zijn altijd lang geweest, er is weinig te verwachten van de "stroom" bronnen tot het eind van de eeuw. Aan besparing kan wel veel meer gedaan worden, dan moeten regeringen dat willen en met kracht nastreven. Betere prijszetting kan daarbij helpen. Ik wijs op de suggestie van Terlouw om de prijs van aardgas te verhogen en het vastrechtstarief te verlagen. Dat is een suggestie in de goede richting. Het is in elk opzicht van belang om schaarse goederen op de juiste wijze te prijzen, dit maakt het mogelijk elders prijzen of belastingen te verlagen. Het voorkomt bovendien onwijze orientatie op "goedkope energie", want ook het huidige prijspeil is nog relatief laag, volgens allerlei studies. De zgn. Leontieff study "The future of the World Economy A Study on the Impact of Prospective Economic Issues and Policies on the International Development Strategy" gepubliceerd door het Department of Economic and Social Affairs van de Verenigde Naties in 1976 verwacht relatief toenemende winningskosten. We zien dit aan het Noordzeeplat, aan de winning van olie in Alaska e.d.

5. De positie van Nederland

In 1950 gebruikte Nederland 14,5 mln. ton olie-equivalent aan energie, waarvan twee derden zelf werd voorgebracht, vooral in de Limburgse mijnen. In 1975 gebruikte Nederland vier maal zoveel energie. Nog steeds was de binnenlandse produktie hoog, nu van aardgas, zelfs groter dan ons energieverbruik. De vooruitzichten zijn echter somber, er worden weinig vondsten van betekenis meer in Nederland of op het Continentale plat verwacht. Minister Lubbers wil aardgas niet meer beschikbaar stellen voor opwekking van electriciteit, maar vooral reserveren voor centrale verwarming van huizen en voor hoogwaardig gebruik van energie. (Vgl. het artikel van Drs. P.J.B. Wasser "Geen aardgas, wat dan wel?" in Economisch Statistische Berichten van 16 maart 1977). Het kabinet wil een beleid voeren dat zowel rekening houdt met de eigen Nederlandse mogelijkheden (en voorlopig dus nog vrij veel aardgas gebruiken, meer dan in andere landen mogelijk is) als zich instellen op de ontwikkelingen in de energiepositie van de aarde als geheel.

Dan blijkt ook mondiaal de hoeveelheid olie en gas vrij gering te zijn, wellicht is nu al de helft verbruikt. Dit is riskant omdat de economieën zo afhankelijk zijn geworden van olie, die voor sommige sectoren zoals verkeer vrijwel onvervangbaar is, en omdat olie eerder een politiek wapen zal worden dan b.v. steenkool.

Steenkool is ruim voorhanden, het belangrijkste alternatief onder de fossiele brandstoffen.

Voor steenkool geldt echter, evenals voorolie en gas, dat het ook bruikbaar is als grondstof voor de chemische industrie, zelfs voor textiel of voedselproduktie. We dienen ook onze verantwoordelijkheid t.o.v. volgende generaties te beseffen, we moeten voor hen redelijke voorraden aan toegankelijke reserves van olie en steenkool laten.

Massaal inschakelen van steenkool scheidt grote problemen, bij de winning, waarbij aantasting van landschap en natuur optreedt, en vele mensen hard en gevaarlijk werk moeten doen, bij het transport dat enorm veel capaciteit vraagt, bij de opslag waarvoor datzelfde geldt en bij het verbruik waar - ook bij moderne methodes - belangrijke luchtverontreiniging optreedt. De biosfeer wordt voorts aangetast door het grote zuurstofverbruik bij verbranding van steenkool. Het Aanvullend Strukturaarschema Electriciteitsvoorziening gaat daar op in. Het is ook moeilijk om van steenkool flinke voorraden aan te leggen, als bescherming tegen storing door oorlog, boycot e.d.

Nu echter de bouw van nieuwe kerncentrales is uitgesteld zullen de electriciteitsbedrijven in Nederland toch weer centrales op basis van steenkool gaan bouwen.

Opvallend is dat ook Nederland zo weinig van de oliecrisis heeft geleerd. Er zijn vrijwel geen permanent werkende maatregelen tot bezuiniging getroffen, behalve de 100 km per uur limiet voor auto's. Er is slechts summiere propaganda voor zuinigheid binnen de woning. Het verkeersbeleid is ongewijzigd. Wel wordt isolatie van woningen gesubsidieerd, maar op een dwaze manier, wie b.v. een muurtje met daarop een raam vervangt door een geheel glazen wand van dubbel-glas krijgt subsidie, maar gebruikt zelfs méér energie dan voorheen!

De industrie streeft wel naar een zekere besparing van energie, als geheel gebeurt er echter weinig.

Het is mogelijk op zich, zonder de welvaart te verlagen, te komen tot een lager energiegebruik, zowel door bevordering van omzetting van primaire energie dragers in electriciteit e.d. met groter rendement, als door een wat andere inrichting van de samenleving, bijv. meer aandacht voor woonkwaliteit, minder voor verlaging van de woningbezetting, of meer aandacht voor het energieverbruik van tal van apparaten, andere organisatie van de electriciteitsproductie e.d.

6. Geen fossiele brandstof voor electriciteitsproductie

Fossiele brandstoffen zijn een te belangrijke grondstof om op te stoken. Toch zijn zij voorlopig, tot nieuwe vormen van energie voldoende tot ontwikkeling zijn gekomen, onmisbaar voor sommige vormen van energieverbruik zoals in het verkeer.

Overigens dient echter gestreefd te worden naar het sparen van fossiele brandstof - olie, aardgas, steenkool - voor de volgende generaties en voor industrieel gebruik. Ook i.v.m. de grote schade aan de biosfeer (lucht) die gebruik van fossiele brandstof meebrengt.

Dit kan bereikt worden door :

- a. te streven naar grote zuinigheid bij energie-consumptie
- b. met kracht bevorderen dat alternatieve bronnen, met name van "stroom" karakter zoals zonne-energie (maar ook de geavanceerde vormen van nucleaire technologie, indien uitvoerbaar en betaalbaar, zoals snelle kweekreactor en kern fusie) intensief worden bestudeerd
- c. voor nieuwe electriciteitscentrales uitsluitend uranium te gebruiken.

7. Uranium

Er is de laatste jaren veel nieuw materiaal beschikbaar gekomen over het gebruik van uranium voor electriciteitsopwekking. Dit betreft alle mogelijke aspecten, zoals uiteengezet in de drie

rapporten die verschillende adviescolleges in 1975 hebben uitgebracht aan minister Lubbers, in latere studies voor de Gezondheidsraad, en internationale literatuur, o.a. over de kans op een extreem ongeval.

De vrees die vroeger wel bestond dat kerncentrales bij normale exploitatie tot schade voor de omgeving zouden leiden is verdwenen. Er is nauwelijks uitstoot van radioactiviteit, wellicht minder dan bij verbranding van steenkool.

Ook de misvatting dat ernstige storingen in kerncentrales zouden leiden tot een kettingreactie als in een atoombom is verdwenen, men is het nu wel eens over de aard van ernstige ongelukken die kunnen optreden.

Tot nu toe is de veiligheid van kerncentrales - die al sinds dertig jaar draaien - exceptioneel hoog, veel hoger dan van kolen - zeker als men de winning van het mineraal in de overweging betreft - of van olie (denk aan rampen met olietankers e.d.). Het feit dat er nog nimmer een dodelijk ongeluk is gebeurd in het nucleaire deel van een centrale betekent geenszins dat er geen ongelukken zijn gebeurd. Die zijn er, zowel door technische storing of pech, als door menselijke fouten of sabotage van buiten en ook wel eens van binnen. De tot nu toe bestaande veiligheidssystemen zijn echter zo effectief dat de schade beperkt bleef, ook voor het eigen personeel.

De kans op een ernstig ongeluk blijft bestaan en heeft geleid tot extreem hoge veiligheidseisen, zodat bijv. het dak van een centrale de val van een zwaar vliegtuig moet kunnen weerstaan. Een uiteenzetting geeft minister Lubbers in het genoemde Aanvullende Structuurschema.

Er zijn berekeningen gemaakt over de kans dat verschillende veiligheids-stelsels, zoals noodkoeling, falen, zodat de ernstige situatie intreedt, bijv. het smelten van de reactor kernvorming van grotere hoeveelheden radioactiviteit. Die kans wordt in de officiële adviesrapporten aan dit kabinet geschat op ongeveer één maal per miljoen jaar dat een reactor draait. Zijn er op aarde enkele honderden reactoren in bedrijf dan wordt dat dus eens in de zoveel duizend jaar ergens op aarde. Men moet die kans vermenigvuldigen met de dan te verwachten calamiteit om te komen tot een schade-kans die vergelijkbaar is met de schade aan mensenlevens bij centrales op basis van kolen of olie. Dan blijkt de schade bij centrales op basis van fossiele brandstof zeker een factor tien maal zo groot te zijn. Wij kunnen ons dat gemakkelijk voorstellen als we bijv. denken aan rampen in mijnen of bij olietransport (ook vorming van gevaarlijke wolken).

Uit een oogpunt van luchtkwaliteit en uit een oogpunt van veiligheid zijn kerncentrales onovertroffen. De resterende problemen betreffen vooral het radio actieve afval en de verspreiding van plutonium, grondstof voor wapens.

Afval, afkomstig van ziekenhuizen en laboratoria, wordt nu in beton gesmolten en in zee gedumpt. Op den duur is berging diep onder de grond beter, in stabiele lagen. Zoutlagen zijn daarvoor een geschikt type. Namens de fractie is kortgeleden door de directeur van ons Wetenschappelijk Instituut deelgenomen aan een excursie naar een zoutmijn in Duitsland waar afval, in silicaat gesmolten, wordt opgeborgen. Nederland kent ook zoutlagen die zich vermoedelijk hiervoor lenen. In 1976 is tussen kabinet en kamer afgesproken dat nader onderzoek zal plaats vinden naar deze zoutlagen, in de noordelijke provincies (Groningen en Drente). Uitvoerige beschouwingen over de perspectieven van opslag in deze zoutlagen zijn te vinden in

Bijlage I bij het advies van de Gezondheidsraad van 1975. In de cyclus van kernsplijting ontstaat tenslotte plutonium, grondstof voor atoombommen. Dat is principieel het belangrijkste probleem. Men kan plutonium weer voor civiel gebruik geschikt maken in zgn. opwerkingsfabrieken, waarvan er thans enkele in de wereld zijn. Het zijn vooral deze fabrieken die in hoge mate beveiligd moeten worden, ook al is plutonium zo'n moeilijke stof om te hanteren dat deze voor terroristen nauwelijks aantrekkelijk is. Terroristen kunnen veel makkelijker ellende veroorzaken op andere wijze, bijv. via chemische fabrieken, of via de drinkwatervoorziening. Willen zij atoomwapens, dan kunnen zij hun aanval beter richten op de atoomwapens zelve, waarvan er in deze gekke wereld enkele tienduizenden zijn. Het probleem met de plutonium is dan ook niet zozeer het gevaar voor diefstal als wel de verspreiding van de mogelijkheid om kernwapens te maken naar meer landen, zoals Brazilië. Men kan aan een land moeilijk weigeren om civiele centrales te bouwen, toezicht is echter essentieel als men wil voorkomen dat de "atoomclub" wordt uitgebreid. Het is dan ook begrijpelijk dat minister Van der Stoel naar zo goed mogelijke garanties streeft indien Nederland betrokken is bij leverantie van verrijkt uranium, basis voor civiele centrales, aan Brazilië. Indien dergelijke landen echter toezicht aanvaarden is het van belang om aan hen wel verrijkt uranium te leveren, anders wordt voor hen de behoefte te groot om een completere uranium technologie te ontwikkelen. Vgl. "Almelo en de Non-proliferatie", geschreven door J. van Ginkel, H. Neuman en C. Visser, verschenen bij het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken. Wat de Ultra Centrifuge te Almelo betreft merk ik nog op dat de remmende invloed van de PPR tot gevolg kan hebben dat Duitsland geforceerd wordt op eigen grondgebied zelfstandig te komen tot produktie van verrijkt uranium, men kan niet verwachten dat de Bondsrepubliek, waar al een dozijn centrales op kernbrandstof draaien, zich afhankelijk zal laten blijven de nederlandse PPR (de kornak op de olifant). We zijn benieuwd wanneer minister Van der Stoel met zijn rapport aan de Tweede Kamer zal komen. Echter, los van deze produktie van verrijkt uranium, zal de vraag van de bouw van nieuwe centrales in Nederland vooral afhangen van de mogelijkheden van goede opslag van afval. Blijken die mogelijkheden voldoende, dan zal de nederlandse elektriciteitsproduktie gespreid kunnen worden met een vierde poot (naast aardgas, kolen en olie), met gunstige gevolgen voor lucht en milieu, en belangrijke bescherming in crisistijd. Het meest fundamentele is echter dat hierdoor de schaarste aan olie etc. in de wereld wordt verlicht, hetgeen een vermindering is van de risico's op oorlog, en een verlichting van de zorgen van de arme landen.

Conclusie

Spaar milieu en biosfeer. Soberheid bij gebruik van energie. Speurwerk naar nieuwe bronnen van energie. Spreiding van bronnen waarvan we nu afhankelijk zijn. Voorzover nieuwe electriciteitscentrales nodig zijn : baseren op uranium. Zo kunnen we het gevaarlijkste knelpunt van de komende decennia - energie - met name olie-tekort verruimen, de veiligheid in de wereld dienen en de toekomst.